

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Kas tos bakchantės: paleistuvės ar pranašės?

2013-06-03

ŽURNALAS: KULTŪROS BARAI

TEMA: Mitologija

AUTORIUS: Elzė Gudavičiūtė

DATA: 2013-06

Kas tos bakchantės: paleistuvės ar pranašės?

Elzė Gudavičiūtė*

Graikų mitologija ir antikinėmis Eschilo, Sofoklio, Euripido tragedijomis susidomėję skaitytojai lietuvių kalba išleistoje „Graikų literatūros chrestomatijoje“¹ susiras nuorodą, kad *mainadės* – tai dievo Dioniso žynės ir garbintojos. Pagal paaiškinimą, išverstą iš senosios graikų kalbos, toks jų vardas reiškia „pamišusios, netekusios proto“. Visi antikinių vardų žinynai kartoja, kad *mainadės*, kitaip *tiadės* ar *basaridės*, – tai šėlstančios, siautėjančios, paskui dievą Dionisą pulkais lakstančios jaunutės jo palydovės ir gerbėjos. Tačiau dažniausiai jos vadinamos *bakchantėmis* (gr. Βάκχαι), nes dievą Dionisą šlovindavo ir šaukdavo Bakcho vardu. O tas gražuolis, šviesiagarbanis, kvapniaplaukis Dionisas² – tai galingas daugiavardis dievas: ir Bakchas, ir Jakchas, ir Dzagrėjas, ir Bromijas, ir Basarėjas, ir Enijas, ir Euchijas, ir Liėjas. Taip jį vadindavo kultinių procesijų palyda – linksmas būrys iš paskos sekdavusių, dainuodavusių, šokdavusių *mainadžių* ir iki ekstazės įkaušusių ožiakojų satyrų, o pačiame gale ant asilo jodavęs išminčius Silėnas, niekada nesiskiriantis su vynmaišiu. Priekyje smagiai žengdavęs pats vyno dievas, galvą vynuogių lapų karūna apsvijęs, gebenėmis apraizgytą apeiginį tirsą iškėlęs, liaudiškų švilpynių, fleitų, timpanų garsais besidžiaugiantis, visą žemę įsukantis į pavasarišką siautulį. Tas, kuris, anot mitų, beregint galėdavęs pavirsti liūtu, raguotu jaučiu ar grėsmingu lokiu. Toks buvęs į Heladę nenoromis įsileistas stebukladarys, kurį Homeras „Iliadoje“ paminėjo kaip „džiaugsmą žmonių Dionisą“,³ Tėbų karalaitės Semelės pagimdytą paties Dzeuso sūnų, kuris išmokė žmoniją auginti vynuoges ir gaminti vyną.

Praėjo tūkstančiai metų, o žmonija nepamiršo nei dievo Dioniso (Bakcho), nei jo *mainadžių* (*bakchančių*). „Senovės Graikijos legendose ir mituose“,⁴ Herodoto „Istorijoje“⁵ rašoma, kad XI a. pr. Kr. gyvenęs ir galbūt Egipte dionisiškojo tikėjimo papročiais persiėmęs pranašas Melampodas bus įpratinęs ir Heladės karalysčių žmones švęsti Dioniso misterijas. Pagrindines tų misterijų paslaptis nutylėdamas,

Herodotas „Istorijoje“ pažymi: „Dionisas, Semelės, Kadmo dukros, sūnus, gimęs maždaug prieš 1600 metų iki mano laikų.“ Teigdamas, kad helėnų Dionisas – tai tas pats egiptiečių Oziris, toliau pasakoja apie ten regėtus to dievo kentėjimus, naktimis rodomus Sajo Atėnės šventovės ežere, ir kad „tatai egiptiečiai vadina misterijomis“. Toje šventovėje esąs ir to nakčia garbinamo dievo kapas. „Bet apie tuos dalykus, nors ir gerai žinodamas, kas ten vyksta, nieko nepasakosiu – tylėsiu kaip užrišta burna“, – rašo Herodotas, nusistebėdamas, kad Dioniso procesijos neša uolekties didumo statulą su milžiniško dydžio falu, kuris kilnojasi, moterų traukomas už virvutės.

Pagal antikinę mitologiją, tikėjimo ekstazė, pamišimas laikomi dievų siunčiamais išbandymais žmogui. Frigijoje buvo garbinama Didžioji dievų Motina, pasaulio gyvybės gaivintoja Kibelė, kitaip vadinta Idos kalno Motina, prikelianti mirusią gamtą ir užtikrinanti derlingumą. Mažosios Azijos žynių *koribantų* ir chtoniškujų demonų *kuretų* sergėjama, Rėja Kibelė, kalnų viršūnėse įsikūrusi su panteromis ir tigris, buvo tokia galinga, kad per jos misterijas iššventinantieji patirdavo neįtikėtiną ekstazę ir taip išsėldavo, kad iki kraujo sužeisdavo vieni kitus, nusižudydavo ar išsikastruodavo. Anot geografo Strabono, dievas Dionisas irgi užaugęs, auklėjamas Frigijos demonų *kuretų*.⁶ Demoniški priešistorinių laikų tikėjimai su dievų ir deivių šventyklose žudytų gyvulių ir žmonių aukomis, su galvomis, pamautomis ant kuolų, su aukurais, užlietais kūdikių krauju, tikrai ne naujiena ir XXI a. komercinio kino ar teatro mėgėjams, jau persisotinusiems „meniniais“ siaubo filmais ar spektakliais.

Sunku įsivaizduoti, kaip per tas apeigines procesijas jausdavosi, kaip elgdavosi, kokius ditirambus giedodavo mergelės, tarnavusios Dionisui – augmenijos, derlingumo, vaisingumo, vynuogininkystės, stichinių gamtos jėgų ir netgi teatro, meninės apgaulės, vaidybos, persikūnijimo dievui. Turbūt nelengva būdavo vėlesnių epochų dionisiškųjų eitynių dalyvėms *bakchantėms*, kurios bandydavo imituoti, interpretuoti ir mintimis, žodžiais, judesiais liudyti anas priešistorinių laikų dionisiškojo polėkio apimtas *mainades*. Gal todėl tūkstančius metų pasakojimuose vis erotiškiau pristatomos Dioniso liudytojos, per šimtmečius neužmirštos ir visame pasaulyje prie vyno taurės visaip minėtos, neretai pašiepiamos dėl jas apimdavusios nepadorios ekstazės, pagaliau vis dėlto prabilo poetinėmis Euripido tragedijos strofomis ir antistrofomis: „*Jeigu motinos Kibelės / Orgijose dalyvauji, / Virš galvos iškėlęs tirsą, / Gebenėm pasidabinęs, - / Tu tarnauji Dionisui.*“ Arba: „*Dionisai, didis dieve, / Pagailėk likimo vingiuos / tau ištikimos tarnaitės!*“⁷

Kokiu jutiminiu XXI a. *mainadės* pavidalu būtų įmanoma mūsų dienų teatre išreikšti poetinę „absoliutinės“ dvasios sugrįžimo į Tėbus idėją? Kaip įžiūrėti dievybės apsišaukimą gerokai statiškuose euripidiškųjų dievo Dioniso palydovių siluetuose? Juk ne šiaip sau visa Kadmo šeimos tragedija pavadinta žodžiu „Bakchantės“ – mįslingu *mainadžių* apibūdinimu.

Kas tos *mainadės*? Gal tai tik išmoningų filologinių, poetinių, vaidybinių erdvių šmėklos, jau tapusios senamadės, o kadaise turėjusios galių *mainytis*, keistis, mirgėti, džiuginti ir stebinti įvairiakalbių genčių žmones, priešistoriniais laikais knibždėjusius Viduržemio jūros pakrantėse ir salose? Argi negalėtų kam nors vieną gražią dieną staiga pasivaidenti, kad *mainadės* – tai net lietuviškos šaknies žodis? Pavyzdžiui, senstančiam lietuviui, žodžių kilmės tyrinėtojui, per mėnulio mainatį atmintyje tarsi iš ekrano titrų suraibuliuotą aktorės Mainelytės pavardė. Arba vyno šiek tiek

padauginusį jauną Filologijos fakulteto pirmakursį apimtų ūpas kiaurą naktį spėlioti, vienaip ir kitaip manant, bet nepermanant, kokios gi iš tikrųjų buvo tos *mainadės*, kadaise sukdavusios ratelius su pačiu Dionisu. Prisimenant tokius senovinius lietuvių kalbos žodžius kaip mainulis, mainužis, mainužė, mainytojas, mainelga, mainatvė, mainatis arba vaikišką skaičiuotę „Mainas – monas, / kas apgauna – / tas ir ponas!“, galima nusišypsoti. Bet galima ir suklusti. Juk Viduržemio jūros pakrantėse keičiantis epochoms, kai Gajos, Rėjos, Demetros hierarchinė galybė ėmė blėsti, tos mišlingos pakvaišėlės *mainadės*, ko gero, jau buvo laikomos vergėmis arba jų būdavo tiesiog atsikratoma kaip neklusnių dukterų Egipto, Mažosios Azijos, Graikijos uostamiesčiuose. Kodėl jų buvo tokia daugybė? Euripidas mini tūkstančius balsų, klykavusių Kitairono slėnyje. Kodėl jos pulkais lydėdavo Niso ir Nakso salų dievą? Galingo tikėjimo traukiamos ar Dioniso magiška jėga į jo gimtinę vedamos? Kodėl jos vėliau virto vien liaudiškų švenčių šokėjomis, po kalnus lakstančiomis, apsvaigusiomis, stirnų ar dėmėtųjų elnių kailiais apsiautusiomis, su pusnuogiais satyrais iki paryčių spygaujančiomis moterimis? Jau romėnų laikais apie *bakchantes* būdavo atsiliepiama atvirai nepagarbiai, jų dieviškumas nebeminimas. Prisiminkime, pavyzdžiui, tarnaitės Milfidipės iš Plauto komedijos „Karys pagyrūnas“ pašaipėlę: „*Duoki ženklą, jei tu iš bakchančių šitų...*“⁸

Vis dėlto kiek tolerantiškiau galvojant apie *mainades*, labiau tikėtina, kad jos buvo ne aistringos vyndarių meilužės, o pranašesnės prigimties būtybės, pagal fonetinį vardo skambesį giminiškos gal net kalnų nimfai Majai. Gal tik ji ir galėtų pasakyti, kas gi tokios tos vėliau *plejadėmis* virtusios ar į Jaučio žvaigždyną pakilusios nimfos, kurioms greitakojis Majos sūnus Hermis į Niso kalnus nunešė naujagimį – be motinos likusį dievą Dionisą. Jeigu nimfos *hiadės* pakeltos į žvaigždes, tai kodėl lyg ir pažemintos, net Hesiodo ir Homero visiškai nutylimos nimfos *mainadės*?

Tačiau niekas iš mitologijos žinovų turbūt nėra tuo klausimu asmeniškai taręsis nei su deive Maja, nei su jos sūnumi Hermiu, tarpininku tarp Dangaus ir Žemės. Kad išsiaiškintų genealoginį *mainadžių* statusą, niekas nesikreipė nei į Dioniso prosenele deivę Afroditę, nei pagaliau į jį patį – deivės Dionės proprovaikaitį. Nežinia, ar galėtume *mainade* vadinti nimfą Ambrosiją, nuolatinę Dioniso palydovę. Hesiodas „Teogonijoje“⁹ *mainadžių* kažkodėl irgi nepaminėjo. Gal jam, kaip ir Herodotui, to daryti neleido tikėjimas? Nors jos – tos *mainadės* – galėjo būti kažkurio dievo ar deivės dukros, pagal kilmę ne menkesnės už mitologines likimo deives *moiras*, metų laikų deives *horas*, gracingas ir linksmas *charites* ar ypač senos kilmės deives – šaltinių, upelių, upių, raistų, pelkių, ežerų, pievų, kalnų, girių, atskirų medžių rūšių nimfas. Jeigu *najadės*, *nereidės*, *okeanidės*, *limnadės*, *orestiadės*, *alseidės*, *driadės*, *meliadės*, *hiadės*, *hamadriadės* laikomos deivėmis (nimfomis), tai kaip galima manyti, kad *mainadės* buvo tik triukšmingų linksmų eitynių mergužėlės, liaudiškų dionisijų *pseudoartistės*, kurios, pagautos įkvėpimo ir ekstazės, erotiškai strakalioja paskui senstančius sugėrovus, iki pakvaišimo šoka orgiastinius šokius Bakcho garbei? Vyno dievas neleisdavo, kad jo garbintojos būtų žeminamos. Kai vėjų dievo Borėjo sūnus Butas per dionisijas pagrobė ir išniekino *bakchantę* Koronidę, Dionisas jį nubaudė – paverstas bepročiu, tas išsoko į šulinį.

* * *

Sofoklis tragedijoje „Antigonė“ neslepia dieviškos *bakchančių* kilmės. Pirmoji šios

tragedijos Choro antistrofa skirta dievui Dionisui pagerbti: „*Tave regi virš dviviršūnio Kalno / šviesieji žibintai, kur Koriko nimfos – Bakchantėsšokį šoka / Ir kur Kastalijos versmė, / Nisos kaukarai aukšti / Po gebenių tinklu...*“¹⁰

Kad „Antigonėje“ minima Koriko uola buvo nimfų – bakchančių buveinė, patvirtina ir Eschilas – jo tragedijoje „Eumenidės“ Pitija sako: „*Pagarbinu ir nimfas Koriko uolų – / Taip paukščių mėgstamoj dievų buveinėje. / Bromijas čia gyvena – jo neužmirštu, / Iš čia jis prieš Pentęją vedė bakchantes.*“¹¹ Pentėjas – tai garsiųjų Tėbų karaliaus Kadmo anūkas, užsidėjęs senelio karūną, tačiau ilgai neišsilaikęs sosto, nes priešinosi dievo Dioniso kultui. Už tai jį negyvai sudraskė jo motina Agavė su dviem seserimis Ino ir Autochoje. Mat šios kilmingos moterys, Dioniso paverstos bakchantėmis, išprotėjo Kitairono kalnuose. Taigi, ir Sofoklis, ir Eschilas Koriko uolos nimfas vadina bakchantėmis.

Vadinasi, jos nestokojo archajiškųjų deivių išminties, žinojo daug gyvenimo ir mirties paslapčių, kartais siųsdavo žmonėms beprotybę kaip paslaptinių gamtos jėgų perspėjimą ir nesipriešindamos dalyvaudavo net žiauriausiose karalių, rodžiusių nepagarbą dievams, egzekucijose. Higinas „Pasakojimuose“¹² rašo, kad Dionisas, išvykdamas į Indiją, valdyti Tėbus palikęs savo auklėtojui Nisui, bet, kai sugrįžęs, tas nebesutikęs atiduoti valdžios. Todėl po trejeto metų į Tėbus pasiuntė bakchantes (arba jomis persirengusius karius) ir Nisas buvo paimtas į nelaisvę. Tai primena ir Euripido „Bakchančių“ Choro žodžiai: „*Šlovė Euėjo karžygėms!*“¹³

Atidžiau išsiskaičius į Euripido tragediją, galima įsitikinti, kaip dėmesingai ir pagarbiai tas, anot Aristotelio, „iš visų poetų veiksmingiausias tragikas“¹⁴ į Tėbų sceną atvedė *mainades* – svetimšales, atkeliavusias iš Frigijos. Tai rimtos ir atsakingos dievo Dioniso palydovės, pasirengusios aukotis, tapti net kalinėmis ir vergėmis Pentėjo valdomoje šalyje. Pasaulį vynu pradžiuginęs Dionisas ne iš karto buvo išleistas į Atiką – net gimtuosiuose Tėbuose buvo laikomas ištvirkėliu ir nepriimtiniu kerėtoju. Tokiu pat, kaip ir jo tėvas Dzeusas, užsigeidęs suvilioti Kadmo seserį Europę, jo dukterį Semele, o pasitaikius progai, pasivertęs satyru sugundė kadmietę karalaitę Antiope. Ir kuo tos Kadmėjos karalaitės taip traukė patį dievų dievą? Juk Euripidas ne šiaip sau bus iškėlęs seną valdžių valdžios bylą, kaip Dzeusas nubaudė senąją Tėbų karalių Kadmą, Europės brolių, kuris jaunystėje, orakulo patartas, iš Delfų paskui baltą karvę atklydo į dievų pamėgtą bojų žemę ir ten kaudamasis nužudė švento šaltinio saugotoją – tai buvo būsimojo jo žmonos Harmonijos netikras brolis, karo dievo Arėjo ir vienos iš keršto deivių sūnus.

Lietuvių kalba nuostabiai atsišaukia seniausių Graikijos dievų, karalių, herojų vardai, kurie galėtų praversti aktorinėms žodinės raiškos pratyboms: Adrastas, Agenoras, Abaris, Aigimijus, Aiglė, Ainėjas, Alkmenė, Aristėjas, Atėnė, Augėjas, Daris, Dikė, Doras, Dzeusas, Erimantas, Gaja, Galatėja, Gelintija, Gelanoras, Gordijus, Hera, Heraklis, Himenėjas, Idas, Ismenė, Ilas, Kapanėjas, Kelėjas, Kibelė, Kilenė, Klimenė, Koribantai, Kuretai, Lajaus, Leda, Leta, Likas, Likimnijus, Linas, Linkėjas, Matuta, Medėja, Mentas, Midas, Miletas, Minijas, Minas, Minojas, Mintė, Mirtilas, Nerėjas, Nereidės, Oreadės, Oreitija, Orestas, Orfėjas, Palaimonas, Palamedas, Panas, Pandarėjas, Pandora, Piladas, Pleistenis, Polemas, Prometėjas, Protėjas, Radamantas, Selenė, Semele, Skironas, Skitas, Spartas, Tantalas, Tartaras, Taumantas, Teiresijas, Tesėjas...

Girdėti ir tenykščių žemių, miškų, kalnų, upių, seniausių karalysčių, uostų, miestų vardų aidas: Aigina, Aganipė, Aradas, Argolidė, Asopas, Aitolija, Aulidė, Bitinai, Bojotija, Atėnai, Elidė, Frigija, Ilionas, Ilirija, Ismaras, Ismėnas, Istmas, Itakė, Kilė, Kilikija, Kintas, Kitaironas, Krestona, Kreta, Letė, Lidija, Likija, Miletas, Mirtoja, Nemėja, Pilas, Platajai, Salaminas, Sardai, Saronas, Sidonas, Sipilas, Sikionas, Skironas, Skitija, Sparta, Stiksas, Tartaras, Tebai, Tyras, Trakija...

Bet argi galima taip savintis praeities helėnų mitologinius turtus? Gal nepatartina šauktis ar ilgėtis net ir tų Šiaurės Atėnų, kuriuos išpranašavo mums Oskaras Milašius? Pakanka atidžiai perskaityti Česlovo Gedgaudo knygą „Mūsų praeities beieškant“.¹⁵ Nereikės net *mainade* apsimesti, kad iš tikrųjų pašėltum tuose karališkų giminyščių labirintuose! Juk ne tuščia pramoga, ne vulgarus pasityčiojimas iš Dzeuso pavainikio, to *bakchanto*, buvo trakų, frigų, lidų, ilyrų žemėse kiekvieną pavasarį rengiamos dionisijos, per kurias šūkaujama: „*Bakchai, euoe!*“ O kiek sukurta iškilmingų pajanų, apgiedančių to negraikiškos kilties dievo žygius! Todėl Euripido tragedijos *bakchančių* Choras be jokių išlygų prisipažįsta: „*Aš šloviniu Euėją barbarių giesmėm...*“¹⁶

Herodotas irgi tvirtina: „Man atrodo, kad Melampodas apie Dioniso kultą daugiausia sužinojo iš tyriečio Kadmo ir iš tų, kurie kartu su juo atvyko iš Finikijos į dabar vadinamąją Bojotiją. Beveik visų dievų vardai į Heladę atėjo iš Egipto. Kad jie tikrai atėjo iš barbarų, nustačiau tyrinėdamas.“¹⁷ Ne mažiau kaip dviem tūkstančiais metų už Kristų vyresnis Dionisas gal iš Mažosios Azijos, o gal iš tolimosios Indijos atnešė į Heladę gandus apie naują tikėjimą. Jam talkino palydovės *mainadės*, gebėjusiomis iš uolos ar iš žemės išskelti vandens ir pieno, medaus ir vyno sroves arba, pagal piemenų pasakojimus, staiga įgydavusiomis tokią žvėrišką galią, kad suplėšydavo į gabalus ne tik gyvulį, bet ir žmogų... Tas Hermio neštas ir nepamestas vyndarystės laimintojas Dionisas per visus keturis tūkstančius metų iki mūsų dienų taip ir liko neatspėjama Viduržemio jūros karališkųjų tragedijų mįslė, įdomi pasaka apie religinius senosios Europos persimainymus ir akivaizdi Gralio taurės, būsimosios Dievo kūno ir kraujo aukos, dar labai tolimoje ateityje suintriguosiančios žmoniją atgimti iš naujo, pranašystė.

Anot mitų, legendinėje Delo saloje garsėjo burtininkės *oinotropės*, vandenį paversdavusios vynu, o ką tik panorėdavo, – alyvuogėmis arba duona. Apolonas užsinorėjo jas pagrobtį, tačiau tam sutrukdė Dionisas, pavertęs *oinotropes* balandėmis. Gal ir jas galėtume priskirti prie dionisiškųjų *mainadžių*? O dieviškoji Ariadnė, paties Helijo anūkė, Kretos valdovo Minojo dukra, ištekėjusi už gražuolio dievo Dioniso ir pagimdžiusi jam nemažai vaikų, argi neturėjo mainadiško žavesio? Argi ne mainadiškas Ariadnės siūlas, iš mirties labirinto išvedęs mylimąjį Tesėją?

Žinoma, nepradėsime visų Atikos karalaičių pravardžiuoti *mainadėmis*, *burtininkėmis*, *pranašėmis*, tačiau vis dėlto įdomu ir Euripido tragedijoje „Hekabė“ aptikti tokius karalienės Hekabės žodžius: „*O vargšė, vargšė aš! Ne jau Kasandros čia, / bakchantės pranašingos, galvą tu neši?*“¹⁸ Vadinasi, Trojos karalaitė Kasandra, karaliaus Priamo ir karalienės Hekabės dukra – *bakchantė*. Taip pat ir Euripido tragedijoje „Trojietės“ pati motina Hekabė nelaimingąją savo dukterį Kasandrą vadina *mainade*: „*Ak! Aiman! / Tik neleiskit laukan Kasandros, / nepaisančios Argo nei gėdos / ir grasinančios man /*

*pražūtingos mainadės, – / skausmuose kad nežūčiau!*¹⁹ Arba: „*Oi, ne, ne gaisras ten! Maniškė ten dukterė – / Kasandra atskuba – mainadė it kokia!..*“ Ir liepia Kasandrai: „*Ši deglą perduok man! Tau nedera jį nešt, / mainadė kol esi, be sąmonės kol tu, / dukrele, siautėji tolydžio vis labiau!*“ Šaukllys Taltibijus apie pamišusią Kasandrą sako: „*Atrėjo šit sūnus, helėnų čia visų / vyriausias karvedys, įsigeidė šitos / mainadės kažkodėl, nors aš į lovą jos, / net vargšas būdamas, neimčiau niekados...*“ Tai jau Trojos laikų helėno pasišaipymas iš pranašės savybėmis garsėjusios trojietės Kasandros, kuri, patekusi į nelaisvę, karvedžio Ajanto išniekinta, pamišo. Pasipriešinusi paties Apolono meilei, ji tapo, pasak motinos, „*it mainadė*“...

Tačiau karaliaus Kadmo giminės tragedija Tėbuose vyksta ne Kasandros, o senųjų dievų ir herojų laikais – Heraklis dar negimęs, Septynetas prieš Tėbus dar nesukilo, dar nėra nei Edipo šeimos, nei Medėjos, dar toli iki Trojos karo... Pagal griausmavaldžio Dzeuso planus pirmiausia turėjo įvykti Tėbų griūtis. Ir įvyko. Netgi ne vieną kartą. O dabar, kaip pasakoja Euripido tragedija, nelauktai netikėtai atėjo naujas dievas Dionisas, teisėtas Tėbų karalius. Jis beldėsi pas savus, bet niekas nenorėjo ir neketino jo įsileisti. Net ir teta Ino, kadaise paties Dzeuso liepimu padėjusi jį auginti, nepripažino dieviškų sūnėno galių. Bet gal pripažins senelis Kadmas su močiute Harmonija? Todėl gamtmeldiška Dioniso garbintojų minia, jau išskubėjusi į jo sutiktuves kalnų šventvietėje, ir patikimos choristės, atlydėjusios jį į Tėbus net iš Lidijos, džiaugiasi – bus šventė Kitairono kalnuose! Kai didžioji deivė Hera atėmė Dionisui protą, jis ilgai klajojo po Egiptą ir Siriją, kol frigų deivė Rėja Kibelė išgydė jį ir išsventino į savo misterijas. Paskui per Trakiją jis nukeliavo į Indiją, o iš ten per Lidiją, per Frigiją sugrižo į Tėbus. Sugrižo kaip dievas ir beldėsi, karališką skeptrą imituojančia apeigine pranašo lazda, apvyniota gebenėmis. Bet jo neišleido.

Po dviejų tūkstančių metų ir Kristaus nepripažins jo gimtinė, nenorės įsileisti, nors jį garbins ištikimi apaštalai, mokiniai ir žmonių minios. Šventoji Marija Magdaliėtė taps savotiška Jėzaus Kristaus *mainade* ir visur jį lydės, tikėdama juo kaip Dievu ir liudydama jo dieviškumą. Kaip Indijoje dievą Krišną be perstojo lydėdavo artimiausios jo draugės, piemenaitės *gopės*, taip ir Heladėje pasirodžiusį dievo Dzeuso sūnų Dionisą visur lydėdavo jį dievinusios *mainadės*. Argi ne taip kas keletą tūkstančių metų vis nauju žmogišku pavidalu, bet vis Tas Pats Dievas neišvengiamai apsireiškia Žemės žmonėms kaip Gamtos galybė – kurianti, džiuginanti, draugaujanti ir griauanti, pykstanti, baudžianti, kol galiausiai pasiaukoja dėl žmonių išganymo.

Vis dėlto reikėtų skirti tikrąsias dievo Dioniso palydoves *mainades*, kurios nuo kūdikystės augino, globojo, auklėjo jį, tarnavo jo šventyklose, nuo Bakcho kulto šventėse vėliau dūkdavusių *bakchančių*, kurių įvaizdis per ilgus šimtmečius po Trojos karo, ypač romėnų valdomose šalyse, buvo iškreiptas. Per du tūkstančius metų iki Kristaus gimimo požiūris į šokančias Bakcho verges pasikeitė, ilgainiui jau niekas nebelaikė jų deivėmis, pranašėmis, žynėmis, nevadino nimfomis. Italijoje vyno dievo Bakcho garbei orgiastinį šokį šokanti laisvo elgesio moteris buvo vadinama *bakchante*. 186 metais pr. Kr. buvo išleistas specialus Romos senato įstatymas, draudžiantis *bakchančių* orgijas ir orgiastinius šokius, t. y. *bakchanalijas*. Tačiau pakanka išsižiūrėti į V ar IV a. pr. Kr. graikiškose vazose įamžintų *mainadžių* atvaizdus, kad liautumės menkinę ar smerkę jas dėl pamišėliškumo, būdingo tikroms pranašėms ir žynėms. Matyt, ir menininkai įsivaizdavo jas kaip sąmoningas ir sąmojingas Dioniso drauges.

- ¹ Graikų literatūros chrestomatija, Vilnius, *Mintis*, 2008.
- ² Aleksandra Veličkienė, Antikos mitologijos žinynas, Kaunas, *Šviesa*, 1996, p. 93-94.
- ³ Homeras, Iliada (XIV-325), Vertė Antanas Dambrauskas, Vilnius, *Vaga*, 1981, p. 217.
- ⁴ Nikolajus Kunas, Senovės Graikijos legendos ir mitai, Kaunas, *Šviesa*, 1984, p. 66-76.
- ⁵ Herodotas, Istorija. Antroji knyga. Euterpė (49, 145, 170-171), iš senosios graikų kalbos vertė Jonas Dumčius, Vilnius, *Vaga*, 2008, p. 99, p.136.
- ⁶ Strabonas, Geografija (X 3, 11-12), In: Aleksandra Veličkienė, Antikos mitologijos žinynas, p. 182.
- ⁷ Euripidas, Bakchantės. Choras (75-85, 550-554), *Antikinės tragedijos*, Vertė Sigitas Narbutas, Vilnius, *Vaga*, 1988, p. 468, p. 484.
- ⁸ Plautas, Karys pagyrūnas, *Antikinės komedijos*, Vertė Antanas Dambrauskas, Vilnius, *Vaga*, 1989, p. 418.
- ⁹ Hesiodas, Teogonija, Iš senosios graikų kalbos vertė Audronė Kudulytė-Kairienė, Vilnius, *Aidai*, 2002.
- ¹⁰ Sofoklis, Antigonė (1127-1136), *Antikinės tragedijos*, Iš senosios graikų kalbos vertė Antanas Dambrauskas, Vilnius, *Vaga*, 1988, p. 286-287.
- ¹¹ Eschilas, Eumenidės. Prologas (21-22), *Antikinės tragedijos*, Vertė Jonas Dumčius, Vilnius, *Vaga*, 1988, p. 149-150.
- ¹² Higinas, Pasakojimai (Fabulae 131, 167, 179), In: Aleksandra Veličkienė, Antikos mitologijos žinynas, p. 217.
- ¹³ Euripidas, Bakchantės. Choras (1165-1167), p. 505.
- ¹⁴ Aristotelis, Poetika, *Poetika ir literatūros estetika*, Vertė Marcelinas Ročka, Vilnius, *Vaga*, 1978, p. 50.
- ¹⁵ Česlovas Gedgaudas, Mūsų praeities beiėškant, Fotografuotinis knygos leidimas, Kaunas, *Aušra*, 1994.
- ¹⁶ Euripidas, Bakchantės. Choras (1034-1035), p. 501.
- ¹⁷ *Herodotas*, Istorija, p. 100.
- ¹⁸ Euripidas, Tragedijos. Hekabė (675-677), Iš senosios graikų kalbos vertė Henrikas Zabulis, Istorija, 2009, p. 93.
- ¹⁹ Ten pat, Trojietės (170-175, 305-310, 349-351, 414-417), p. 17, p. 23, p. 25, p. 27.

---

* **Apie autore.** Elzė Gudavičiūtė - Lietuvos nacionalinio dramos teatro aktorė. Gimė 1984 m. Vilniuje. 2009-aisiais baigė bakalauro, 2011-aisiais - magistro studijas Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje. Kurso vadovas - režisierius Gintaras Varnas. Nuo 2007 m. kuria vaidmenis įvairiuose Lietuvos teatruose: Kauno valstybiniame dramos teatre, Vilniaus teatre „Lėlė“, Menų spaustuvėje, Jaunimo teatre, Keistuolių teatre, Gintaro Varno teatre *Utopia*, priklauso trupei *No Theatre*. Vaidina kine, televizijoje. 2012 m. įvertinta garbingiausiais Lietuvos teatro ir kino apdovanojimais: *Auksiniu scenos kryžiumi* ir *Sidabrine gerve*. Gintaro Varno spektaklyje „Bakchantės“ vaidina vieną iš *mainadžių*.